

Torbó Annamária

KRITIKAI AKTIVIZMUS ÉS RÉSZVÉTELI POLITIKA A HARRY POTTER RAJONGÓI KÖZÖSSÉGEK BEN

A varázslók és a „varázstalanok” világa

A különféle társadalmi politikák, intézmények és értékek formálására irányuló törekvéseket egyre inkább politikai cselekvésként kezelik, még akkor is, ha nem kötődnek közvetlenül pártokhoz vagy a kormányzathoz. Különböző politikai küzdelmek szemtanúi lehetünk a populáris kultúra nyelvein és kontextusain keresztül, miközben a rajongók és a fogyasztók által képviselt aktivizmus a kortárs társadalmi mozgalmak központi elemévé válik.¹ Ha J. K. Rowling a közelmúltban nagy sajtóvisszhangot kapó, a transzneműekkel kapcsolatos kijelentéseire gondolunk, máris láthatóvá válik, milyen szoros kapcsolat áll fenn Harry Potter varázslatos univerzuma és a „muglik”, vagyis a varázstalan emberek világa között. A regénysorozat bálványozott szerzőjéből rengeteg Harry Potter-rajongó ábrándult ki, és sokak szemében vált hasonlóvá az általa megteremtett univerzum legellenszenvebb karakteréhez. A szexuális kisebbségek körül forgó vitát egyetlen tweet-bejegyzéshez fűzött hozzászólása robbantotta ki.

Jelen tanulmány célja, hogy a Harry Potter-regényeken és -filmekben keresztül mutassa be, milyen rajongói gyakorlatok épülnek a populáris kultúra hivatalosan előállított médiaszövegei köré. Írásom első részében a fiatal korosztályra jellemző rajongói aktivizmus típusaira koncentrálok, majd egy olyan amerikai szervezetet és magyar rajongói közösséget mutatok be, akik egyaránt a Harry Potter-franchise köré szerveződnek. Ezt követően megvizsgálom, hogy a történetben fontos szerepet betöltő, Harry és barátai által alapított titkos diákszervezet, a Dumbledore Serege miért lehet alkalmas motívum az ellenállás és az elfogadás kifejezésére, továbbá milyen összefüggésbe hozható a magyar Harry Potter rajongói közösségen belül megvalósuló, a részvételi kultúra eszközeit alkalmazó aktivitásokkal. A narratívaelemzés és a közösségkutató mód-

1 Henry JENKINS, „Cultural acupuncture”. *Fan activism and the Harry Potter Alliance = Transformative Works and Fan Activism*, szerk. Henry JENKINS – Sangita SHRESTHOVA, *Transformative Works and Cultures*, Special issue 10. (2012), <https://journal.transformativeworks.org/index.php/twc/article/view/305/259>.

szerői révén arra kívánok rávilágítani, hogy a rajongói szövegek és gyakorlatok mely irányokba térítik el a hivatalos médiaszövegek tartalmát, és mindez hogyan válik a részvételi politika felé mutató attitűddé a rajongói közösséget alkotó fiatalok körében.

A fiatal generáció és a rajongói aktivizmus

Henry Jenkins médiakutató szerint az utóbbi évtizedekben a rajongói aktivizmus nagy fejlődésen ment keresztül: míg a rajongói közösségek régebben inkább csak olyan krízisekre reflektáltak, mint amilyen kedvenc tévésoruk megszüntetése volt, addig mára következetes és folyamatos elköteleződést mutatnak a valós világ problémái iránt. A rajongói aktivizmus a társadalmi szerepvállalás és a politikai részvétel olyan formáira utal, amelyek magukból a rajongói kultúrából fakadnak: gyakran a rajongók közös érdekeire adott válaszul jönnek létre, a meglévő rajongói gyakorlatok és kapcsolatok infrastruktúráján keresztül irányítják, miközben a populáris és részvételi kultúrából merített metaforákkal keretezik.² Liesbet van Zoonen arra a következtetésre jut, hogy a rajongói gyakorlatok – elvont értelemben – azokat a szokásokat testesítik meg, amelyek elengedhetetlenek számítanak a demokratikus politika szempontjából: a tájékoztatást, a vitát és az aktivizmust.³

Mint azt mindennapi tapasztalataink és a témában zajló kutatások rendszerint alátámasztják, a jelenlegi fiatalok és fiatal felnőttek többsége nem bízik a hagyományos politikai intézményekben és aktivitásokban, ezért távol maradnak az ezen keretek között történő politikai részvételtől. Ugyanakkor a korosztály tagjaira általában jellemző, hogy a közösségi médiában – elsősorban a Facebookon, az Instagramon, a YouTube-on, a Tumblren és a Twitteren⁴ – olyan humoros, parodisztikus stílusú tartalmakat fogyasztanak, amelyek társadalmi vagy kulturális témákra reflektálnak.⁵ Egy amerikai fiatalok körében végzett kutatás szerint 41 százalékot tesz ki azok aránya, akik maguk is szerepet vállalnak a részvételi politikához köthető gyakorlatokban, legyen szó

2 Uo.

3 Liesbet van ZOOENEN, *Entertaining the Citizen. When Politics and Popular Culture Converge*, Rowman & Littlefield, Lanham–Oxford, 2005, 63.

4 A Twitter hazánkban sokkal kisebb népszerűségnek örvend.

5 GLÓZER Rita, *Tudománykommunikáció a Z generációnak. A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben*, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013, 2–3, https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/glozer_a_fiatalok_kozeleti_velemenyformalasanak_uj_formai_az_online_terben_-_tanulmany_2013.pdf

mémgyártásról, blogposztokhoz való kommentelésről vagy remix videók készítéséről és terjesztéséről. Részvételi politika alatt Jenkins a hagyományos politika intézményeitől független, de a politikai színtérrel érintkező rajongói aktivizmust érti, mely révén a rajongók valódi társadalmi diskurzusokat alakítanak ki. Mindehhez azokat a készségeiket és képességeiket is felhasználják, amelyek a részvételi kultúrából származnak. A közös érdeklődésen alapuló hálózatokban, például a rajongói vagy gamer közösségekben részt vevő fiatalok nemcsak a részvételi politika, hanem az intézményi politika iránt is jóval nagyobb, négyszer akkora valószínűséggel köteleződnek el, mint azok a társaik, akik nem tagjai efféle közösségeknek.⁶

A Harry Potter Alliance és a Harry Potter Hungary

Jenkins sokat foglalkozott a Harry Potter Alliance⁷ nevet viselő amerikai szervezettel, amelynek működése – mint arra a neve is utal – jócskán túlmutat a hagyományos rajongói közösségeken. A legtöbb aktivista csoporttal és jótékonyági szervezettel ellentétben a HPA-t nem egyetlen küldetés határozza meg: a Rowling által ihletett fikciós világot pusztán rugalmas keretként használják fel, lehetővé téve, hogy gyorsan reagáljanak a legkülönbefélebb válságokra vagy lehetőségekre. Az erős vezetés, a tagok térbeli szétszórtsága, a közösségi hálózatok és a rugalmas struktúrák keveréke az aktivizmus számos korabeli formájára is kiterjed, az amerikai Tea Party mozgalomtól⁸ egészen az arab világban zajló ifjúsági felkelésekig. A HPA példája jól szemlélteti, hogy a rajongói közösségek középpontjában álló popkulturális világok különösen gazdag forrásként kínálkoznak a kollektív cselekedetek támogatására. Általuk pedig a fiatal korosztály tagjai is megszólíthatóvá válnak, akik többsége még nem sajátított el semmilyen politikai identitást. Andrew Slack, a HPA vezetője az aktivizmus ezen új formáját egyfajta kulturális akupunktúraként írja körül. A kulturális akupunktúra nem más, mint egy eszköz arra, hogy a fikciós világ elemeit (és a benne foglalt jelentéseket) metaforaként alkalmazzuk napjaink társadalmi problémáinak

6 Cathy J. COHEN – Joseph KAHNE, *Participatory Politics. New Media and Youth Action*, Youth and Participatory Politics Research Network, Oakland, CA, 2012, 6.

7 Magyarul Harry Potter Szövetség, az angol rövidítést alapul véve a későbbiekben HPA-ként is utalok rá.

8 A Tea Party mozgalom egy amerikai konzervatív politikai mozgalom. Elnevezése utalás az 1773-as bostoni teadélutánra, amikor az elégedetlen gyarmatiak az adók elleni tiltakozásul a teát egy hajóról a tengerbe öntötték.

értelmezéséhez. A HPA a Harry Potter sorozat „nyolcadik könyvének”⁹ tekinthető abban az értelemben, hogy a résztvevők rajongói aktivistaként kiterjesztik a történetet.¹⁰

A legnagyobb magyar Harry Potter rajongói közösségnek a Facebook felületén szerveződő Harry Potter Hungary¹¹ számít, amelynek tevékenységét 2011-től fogva követem nyomon. Bár létrejöttük a filmek hivatalos forgalmazójával szembeni ellenállásnak volt köszönhető,¹² azóta egy több mint húszezer főből álló csoportra nőttek ki magukat. Fontos megjegyezni, hogy esetükben alapvetően egy rajongói közösségről, nem pedig egy bejegyzett szervezetről van szó, így tevékenységük kisebb szelete koncentrálódik a társadalmi szerepvállalásokra. Elsősorban lokális vagy olyan globális problémákra reflektálnak, amelyek a magyar közönséget közvetlenül is érintik. A tagok közel fele a fiatal felnőtt korosztályhoz, vagyis a 18–24 éves korcsoporthoz tartozik.¹³ A következő fejezetben a rajongói aktivitások vizsgálatánál a HPH közösségén belül megvalósuló/megjelenő tevékenységekre koncentrálok. Miként Jenkins megjegyzi, a HPA anyagai nem mindig olyan „csiszoltak”, mint néhány más aktivistacsoport alkotásai, akik professzionális tartalomgyártókkal és tanácsadókkal dolgoznak együtt. Ugyanakkor képviselik a rajongói közösség DIY-szellemiségét,¹⁴ és az újoncok és amatőrök munkájának elismerése révén mérséklik a részvétel útjában álló akadályokat.¹⁵ Ezek a megállapítások egyaránt igazak a vizsgálatunk középpontjában álló HPH-ra is.

A Dumbledore Serege mint az ellenállás és az elfogadás szimbóluma

Ha a politikai színtérhez kötődő aktivitásokat kívánjuk vizsgálni, kézenfekvőnek tűnik a Harry Potter egyik legtöbbet idézett motívumát,

9 A Harry Potter kanonikusan csak hét kötettel rendelkezik.

10 JENKINS, I. m.

11 A következőkben HPH rövidítéssel is utalok rájuk.

12 A Warner Bros. Pictures megelégte, hogy több nagy költségvetésű filmjük is magyar mozikból került fel a kalózdalakra, ezért az előzetes tervekkel ellentétben több film magyarországi bemutatása nem az amerikai bemutatóval egy időben történt, vagyis elmaradtak a már megszokott éjfélt vetítések. Ennek a szankciónak esett áldozatul a Harry Potter-széria befejező epizódja, a *Halál Erekléi* második része is.

13 A legutolsó közzétett statisztika szerint 10,5% a 13–17 éves, 37,6% a 18–24 éves, míg 17,2% a 25–34 éves korosztályba tartozik. A többi korcsoport aránya elenyésző.

14 Az angol *Do it yourself!*, vagyis *Csináld magad!* rövidítése. A „DIY” elsősorban az ilyen típusú YouTube-videóknak köszönhetően a magyar nyelvben is egyre elterjedtebb kifejezéssé válik.

15 JENKINS, I. m.

a Dumbledore Seregének¹⁶ működését elemezni. A DS nem más, mint egy lazán szervezett aktivistacsoport, amelynek tagjai a gonosz ellen harcolnak – legyen szó halálfaló terroristákról, manipulatív kormánytisztviselőkről, megtévesztő sajtóról vagy elnyomó iskolai hatóságról.¹⁷ A következő alfejezetben bemutatom, hogy a Dumbledore Serege miként jelenik meg az ellenállás szimbólumaként a fikciós univerzumban, illetve a HPH közösségének történetében.

Tiltakozás és közösségszervezés

A történet szerint az ötödik epizódban a Mágiaügyi Minisztérium képtelen szembenézni a Sötét Nagyúr, Voldemort visszatérésének tényével, ezért egy sor olyan intézkedést vezet be, amellyel a varázslótársadalmat, kiváltképp Harryék iskoláját, a Roxfortot szigorú felügyelet alatt tudja tartani. Ennek az intézkedésnek a része, hogy a minisztérium emberét, Dolores Umbridge-et főinspektori kinevezéssel az iskolába vezénylik, ezzel gyakorlatilag teljhatalmat adva a kezébe.¹⁸ Mivel az általa tartott Sötét Varázslatok Kivédése órák Harryék szemében értelmetlennek bizonyulnak,¹⁹ Hermione kezdeményezésére, de Harry vezetésével megalapítják a Dumbledore Serege nevű diákszervezetet, hogy megtanulják megvédeni magukat a sötét varázslókkal szemben. A DS rövid idő múlva illegálissá válik, mivel Umbridge a 24-es számú oktatási rendeletében kimondja: „a Roxfort tanulóinak körében működő minden szervezet, egyesület, egyesület, társaság, csapat és kör ezennel felszólásra kerül”.²⁰ Továbbá csak azok az egyesületek alakulhatnak újra, amelyek a főinspektortól erre külön engedélyt kapnak. Ennek ellenére a DS folytatja titkos működését, és a tagok Harrynek köszönhetően olyan fontos varázslatokat sajátítanak el, amiknek már a rész végén sorra kerülő ütközetben nagy hasznát veszik.

Bizonyára nem véletlen, hogy annak idején a formálódó Harry Potter Hungary közössége éppen a Dumbledore Serege nevet választotta. Megalakulásuk nem valamilyen politikai hatalommal szembeni fellépésként, de mindenképpen egyfajta ellenállásként értelmezhető:

16 A következőkben DS-ként is hivatkozom rá.

17 JENKINS, I. m.

18 A történet egy pontján nemcsak a főinspektori, hanem az igazgatói feladatokat is ő látja el Albus Dumbledore helyett.

19 Az órákon nem használhatnak pálcát, pálcá nélkül pedig senki sem tudja magát megvédeni.

20 Joanne Kathleen ROWLING, *Harry Potter és a Főnix Rendje*, Animus, Budapest, 2003, 308.

a kapitalista tőkét képviselő Warner Brothers korlátozó intézkedése elleni tiltakozás hívta életre.²¹ A kezdeményezésük végül nem járt sikerrel (vagyis nem kapták vissza a világpremiert), azonban úgy gondolták, hogy érdemes egyben tartani az időközben igen népesre nőtt követőtáborral. Ez már csak azért is logikus lépésnek tűnt, mert akkoriban még nem létezett egy összetartó magyar Harry Potter rajongói csoport a legnépszerűbb közösségi oldalon. A HPH alapító-vezetője, az akkor gimnazista Csomor Dániel szerint, ha nem ők, akkor mások alapították volna meg a csoportot, mivel a Harry Potter már akkor is az egyik legismertebb fantasztikus univerzumnak számított. Pár hónappal később a Dumbledore Serege hozta létre a Harry Potter Hungary nevű zárt csoportot is, abból a célból, hogy a rajongók egy védett, összetartó közösséget tudjanak felépíteni. A nevüket azért módosították Harry Potter Hungaryre, hogy a nemzetközi szinten is egyértelműen el tudják őket helyezni.

Mind a fikciós világban szereplő Dumbledore Serege, mind a magyar Facebook-közösség egyfajta alulról szerveződő ellenállásként értelmezhető, amelyek a kollektív cselekvésemélet felől mutatnak rá a hatalomtól megfosztott társadalmi csoportok ellenállásának és mobilizációjának szerepére.²² Az ellenállás olyan mindennapi formáit képviselik, amelyek kevés vagy szinte semmilyen koordinációt és tervezést nem igényelnek, gyakran egyfajta „önsegélyként”²³ működnek, továbbá kerülik a direkt szimbolikus konfrontációt a hatóságokkal és az uralkodó normákkal.²⁴

Marginalizált csoportok és jótékonykodás

Visszatérve az ötödik rész cselekményéhez, a DS tagjai a Harry Potter-univerzum mindazon eszméit is fontosnak tartják, amelyeket a velük szembenálló hatalom nem ismer el. Ennek ékes példája a varázsvilág

- 21 Bár a világpremier eltörlése kevésbé tűnik fajsúlyosnak, mint egy teljes tévéműsoré, az eset párhuzamba állítható azzal, amit Jenkins ír a rajongók kezdeti fellépéseiről a Star Trek 1969-es félbehagyása kapcsán. A formálódó HP-közösség célja az volt, hogy a magyar rajongók nevében írt levelet eljuttassák a Warner Bros.-hoz, ám ez tudomásom szerint végül nem valósult meg.
- 22 Bethany BARRATT, *Introduction. Politics in the World of Harry Potter = The politics of Harry Potter*, szerk. Bethany BARRATT, Palgrave Macmillan, New York, 2012, 6.
- 23 Az angol self-help magyarítása.
- 24 BARRATT, *The DA (Dumbledore's Army). Resistance from Below = The politics of Harry Potter*, 90.

különböző marginalizált csoportjainak helyzete: a Mágiaügyi Minisztérium és maga Dolores Umbridge is rendkívül sztereotipikusan viszonyul az olyan mágikus teremtményekhez, mint amilyenek a kentaurók, a házimanók vagy az óriások, a varázslókat és boszorkányokat pedig felsőbbrendűnek tartja náluk. Ezzel szemben a DS tagjai nyitottak a különböző csoportokkal való egyenrangú párbeszédre. Harry, Ron és Hermione többek között összebarátkoznak Gróppal, Hagrid óriás féltestvérével, Hermione pedig még a negyedik részben létrehozza a M.A.J.O.M. rövidítéssel illetett, a Manók Alkotmányos Jogaiért Országos Mozgalmat.²⁵ Bár a M.A.J.O.M. az efféle szervezetek karikatúrájaként is értelmezhető, kétségkívül fontos elmaradásokra hívja fel a figyelmet a varázsvilágban.²⁶

Bizonyos perspektívából ráadásul maguk a DS-ben részt vevő egyes diákok is marginalizált helyzetű csoportok tagjainak tekinthetők. Hermione Granger, Harry egyik legjobb barátja az évfolyam legokosabb diákjának számít, mégis állandóan megkapja a mardekárosoktól,²⁷ elsősorban Harry legnagyobb iskolai ellenségétől, Draco Malfoytól, hogy ő „csak egy sárvérű”.²⁸ De az olyan szegényebb családokban élő ifjú varázslókat sem kímélik, mint amilyen Harry legjobb barátja, Ron Weasley. Ronnak hat testvére van, így szinte mindenből mindig használt jut neki, és még a Roxfort Expresszen sem engedheti meg magának, hogy az ínycsiklandozóbbnál ínycsiklandozóbb édességekből vásároljon. Harry az, aki megismerkedésük alkalmával meghívja, hogy lakmározzanak együtt a Büfés Boszorkány kínálatából.²⁹

A következőkben egy hátrányos helyzetű csoportok helyzetét érintő rajongói kezdeményezést ismertetek. Évekkel ezelőtt, amikor interjút készítettem a HPH vezetőivel, már említették, hogy a közeljövőben jótékonsági akciók szervezését tervezik. Ez időközben megvalósult, az első Harry Potter Hungary jótékonsági akciót 2019 karácsonyára

25 ROWLING, *Harry Potter és a Tűz Serlege*, Animus, Budapest, 2002.

26 A varázslótársadalomban a rabszolgákhoz hasonló módon dolgozó házimanók csak úgy szabadíthatók fel, ha gazdájuk ruhát ad nekik. Mint kiderül, a Roxfortban is rengeteg házimanó dolgozik éjt nappallá téve, amit Hermione egyáltalán nem érez méltányos bánásmódnak. Bár a házimanók elégedetteknek tűnnek helyzetükkel, a lány trükkhöz folyamodik, hogy akaratok ellenére felszabadítsa őket: a legkülönbözőbb helyekre rejt el ruhákat, hogy a gyanútlan manók megérintsék azokat. Mivel a negyedik rész központi cselekményéhez a M.A.J.O.M.-nak kevés köze van, ezért nyilvánvalóan a szűkös időkorlát miatt sajnos teljesen kimaradt a filmből.

27 A Roxfortban a tanulók négy házba tartozhatnak, amelyek más-más erényt részesítenek előnyben. A négy ház a Griffendél, a Hollóház, a Hugrabug és a Mardekár.

28 A magukat „aranyvérűnek” tituláló, csak varázsló felmenőkkel rendelkezők „sárvérű” jelzővel becsmériik a „mugli” családból származó varázslókat és boszorkányokat.

29 ROWLING, *Harry Potter és a bölcsék köve*, Animus, Budapest, 2001.

időzítették. A szegényebb körülmények között élő HP-rajongóknak szerettek volna örömet szerezni azáltal, hogy a rajongói közösség tagjai elajándékozzák feleslegessé vált HP-s relikviáikat. A tárgyi felajánlásokon túl pénzbeli adományokat is vártak, melyekkel a csomagok postázási költségét kívánták fedezni. A kitűzött pénzüsszeget a nyilvánosan elérhető gyűjtőoldal szerint nem sikerült elérniük, és a kezdeményezés látszólag a csoporton belül sem kapott különösebben nagy visszhangot, ám mindenképp előremutató lépés a rajongói aktivizmus kiszélesítése szempontjából. Az építő kritikák úgy vélték, túl későn hirdették meg az akciót, továbbá túl bonyolultnak tűnt az ajándékok eljuttatásának folyamata. A közösség vezetői általában hallgatnak a visszajelzésekre, így idén várhatóan már zökkenőmentesebb formában fog folytatódni a jótékonykodás. De nemcsak a szegényebb társadalmi csoportok, hanem a szexuális kisebbségek támogatása is fontos küldetés a HPH vezetői számára, így most ezt a témakört fogom körüljárni.

A szexuális kisebbségek egyenjogúságának elismerése

A Harry Potter Hungary csoporton belül az elfogadás eszméje a szexuális hovatartozás témakörében jelenik meg a legerőteljesebben. Ennek legfőbb oka, hogy a közösség vezetői³⁰ kiemelten kezelik ezeket a kérdéseket, bizonyos aktivitásokat kifejezetten e témák köré szervezve. Évek óta fontos ünnepnek számít a HPH életében Magyarország legnagyobb LMBTQ-fesztiválja, a Budapest Pride és 2018 óta a Pride-hónapnak kiáltott teljes június is.³¹ Általában magukat az éves Harry Potter Találkozókat is úgy időzítik, hogy a Pride-hónap idejére essenek, de szóba került már, hogy a felvonulás napjára teszik, így maga a felvonulás is az esemény része lehetne. A Pride kapcsán egyéb olyan aktivitásokat is szerveznek, amelyek a közösség Harry Potter iránti tiszteletét ötvözik a másság elismerésével: 2020-ban például rajzversenyt hirdettek, melynek keretében a HP-univerzumhoz kapcsolódó pályamunkákat vártak.

30 Az online környezetben leginkább csak adminisztrátoroknak vagy röviden adminoknak nevezik őket.

31 Az LMBTQ az angol LGBTQ magyar változata. A leszbikusokat, a melegeket, a biszexuálisakat, a transzneműeket foglalja magában. A Q betűnek kétféle értelmezése is van: az egyik szerint a magukat „queer”-nek valló emberekre utal, akiket nem lehet egyértelműen besorolni az előző kategóriák egyikébe sem. A másik értelmezés a queer gyűjtőfogalmat minden olyan szexuális és nemi kisebbség jelölésére is használja, melynek tagjai nem heteroszexuálisak vagy ciszsneműek, vagyis nem tudnak azonosulni a születési nemükkel. A ciszsnemű ellentéte a tanulmányban többször használt transznemű.

Visszakanyarodva a fikciós világhoz, a szexualitás különféle formáinak megélésével a Harry Potter-regények pusztán nagyon szűkszavúan, a filmek pedig egyáltalán nem foglalkoznak. Rowling sokakat meglepett, amikor a regénysorozat befejezése után bejelentette, hogy a Roxfort igazgatója, Albus Dumbledore valójában homoszexuális volt. Az, aki nemcsak a filmeket látta, hanem a könyveket is olvasta, implicit módon megalapozottnak érezhette az állítást, azonban konkrétan semmi ilyesmi nem szerepel a regényekben. Az író egyébként a mai napig nagyon gyakran tesz olyan kijelentéseket, amelyek a HP-univerzumot alapvetően érintik. Ezeket ő maga hivatalosnak, vagyis a HP-kánon részének tekinti, a rajongók azonban nem fogadják el olyan könnyen a kánon utólagos módosítását, kiváltképp, ha időnként egyenesen szembemegy az általa korábban egyértelműen megfogalmazott állításokkal.³²

Ha a történetben homoszexualitást érintő egyértelmű példával nem is találkozunk, több olyan szerelmi szállal is megismerkedünk, amely nem tartozik a hagyományos kapcsolatok közé. Elég, ha pusztán a „mugli” családból származó, pejoratív szóval „sárvérűeknek” titulált egyének és a csak varázsló felmenőkkel rendelkező „aranyvérűek” házasságára gondolunk, mint amilyen családból maga Harry is származik. De további példaként szolgálhat Remus Lupin és Nymphadora Tonks kapcsolata, hiszen Lupin nemcsak hogy jóval idősebb a boszorkánynál, hanem nem is teljesen ember: vérfarkas, aki minden teliholdkor vérengző szörnyeteggé változik át, és a harmadik rész végén az aggódó szülői levelek hatására önként hagyja ott a Roxfort tanári állását.³³

A HPH rajongói aktivitásaival kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a Harry Potterben látott és a DS által is képviselt értékeket felhasználva próbálják a homoszexualitást elfogadhatóvá tenni a társadalom, elsősorban a HPH tagjai számára. Egy 20 000 főt számláló közösségben nyilvánvalóan nem minden rajongó ért egyet ezzel az értékrenddel, még ha a Harry Potter világának szeretetéből erre is következtethetnénk. Ennek megfelelően nem példa nélküli, hogy egy-egy kérdés kapcsán viták alakuljanak ki a csoporton belül, amelyek azonban legtöbbször a kulturált társadalmi vita határain belül maradnak. A közelmúltban legnagyobb konfliktust kiváltó eseményt kétségtávolan Rowling transz-

32 Erre láthatunk több példát a Harry Potter univerzumát bővítő *Legendás állatok és megfigyelésük* franchise esetében, mely filmek forgatókönyvét maga Rowling írja. A második részben például olyan időpontban szerepelteti McGalagonyt a Roxfort tanáraként, amikor a kánonnak tekintett idővonal szerint a professzor asszony még túl fiatal volt ahhoz, hogy a Roxfort tanára legyen.

33 ROWLING, *Harry Potter és az azkabani fogoly*, Animus, Budapest, 2001.

neműekről szóló kijelentései szolgáltatták, most vizsgáljuk meg a HPH közösségének erre adott reflexióját.

Rowling mint ellenség

Az elmúlt hónapokban maga a varázsvilág megalkotója, J. K. Rowling került a rajongók kritikájának keresztüzébe a transzneműekre³⁴ vonatkozó kijelentéseinek köszönhetően, amely miatt transzfóbnak bélyegezték.³⁵ Nemcsak a rajongók hada, hanem az egyik legnagyobb LMBTQ-szervezet, a GLAAD is támadni kezdte, és számos híresség „a transznők is nők” jelmonddal állt ki a transzközösség mellett, köztük a HP-filmek főszereplője, Daniel Radcliffe is. Rowlingnak többen felrötták, hogy már korábban is voltak hasonló megnyilvánulásai, továbbá hogy összemossa a biológiai és társadalmi nem fogalmát. Később egy hosszabb blogbejegyzésben reagált az őt ért vádakra, ahol részletesen kifejti, hogy bár elismeri a transzközösséget, nem ért egyet azzal, hogy nőnek fogadjanak el bárkit, aki annak mondja magát, mert így korlátozás nélkül beengednének minden, magát nőnek valló férfit a nőknek fenntartott terekbe.³⁶ Az azóta többfelé gyűrűző vitát jelen tanulmányban nem áll módomban részletesen bemutatni. Helyette érdekesebb megnézni azokat a reakciókat, amiket a kijelentés kiváltott a HPH-közösség körében.

Mint arra már utaltam, Rowling egy ideje sok rajongó szemében kezdi elveszteni hitelességét az utólagos kánonmódosításai miatt.³⁷ Bár jelen kijelentése nem a szűken vett Harry Potter-univerzumot érintette (jelen tudomásunk szerint a Harry Potterben egyetlen ismert karakter

34 Az angol transgender, azaz transznemű kifejezés az általános definíciója azoknak, akiknek a társadalmi neme eltér attól a biológiai nemtől, amivel születtek. A gender, azaz a társadalmi nem a biológiai nemmel ellentétben nem biológiai alapon velünk született tulajdonságokra, hanem tanult szerepekre és viselkedésmódokra utal.

35 Mindez egy cikkhez fűzött Twitter-megjegyzéséből indult: „Emberek, akik menstruálnak. Biztos vagyok benne, hogy van szó ezekre az emberekre. Segítene valaki?” – utalt lefordíthatatlan szójátékot alkalmazva „a women”, vagyis „a nők” szóra, mellel kritizálói szerint kizárta annak lehetőségét, hogy a transznőkre nőkként tekintsen.

36 A vitát legjobban összefoglaló magyar nyelvű cikk: BODNÁR Judit Lola, *J. K. Rowlingot transzfóbia miatt feszítik keresztre, korábban a homofóbozok mentek neki*, 24.hu 2020. 06. 11., <https://24.hu/kultura/2020/06/11/j-k-rowling-transzfobia-lmbtq-terf-transznemu/?fbclid=IwAR1Mu56y9bFTmu0PKa7V75I4lepNAKwqoVuscCTNOLyDjZHVORpiMPDKGos>

37 Nem csak az olyan univerzumbővítések révén változtatja, hogy mi tekinthető a kánon részének és mi nem, mint a *Legendás Állatok* filmek vagy a Harry Potter folytatásának tekintett színdarab, *Az elátkozott gyermek*. Időnként a Harry Potter-univerzum hivatalos oldalán, a Pottermore-on, továbbá saját Twitterén keresztül is közöl olyan információkat, amelyek korábban megírt regényeire vonatkoznak, azokban nem szerepelnek, de a HP-kánon részeként kell elkönyvelni őket.

sem volt transznemű), az őt támadó rajongók kétségkívül azt érezték, hogy megsérti a Harry Potter által közvetített értékeket a marginalizált csoportok elfogadásával kapcsolatban.³⁸ A helyzetén az sem segített, hogy mindezt a Pride hónapjában, vagyis júniusban tette, ami – mint kiderült – különösen fontos a HPH vezetői számára. Mindez odáig fajult, hogy a kialakult botrány egy pontján a közösség egyik adminisztrátora kiírta, hogy Rowlingot transzfóbnak tartják, és ha ezt valaki nem tudja elfogadni, akkor hagyja el a csoportot. Pár nap alatt, ha csak minimálisan is, de csökkent a csoport létszáma.³⁹ Miként az említett adminisztrátor egy másik bejegyzéshez fűzött hozzászólásában kifejtette, azért is érintette őket ilyen érzékenyen a téma, mert sokan a közösség vezetői közül a vitába bekapcsolódó marginalizált társadalmi csoportokhoz tartoznak. Az pedig, hogy milyen közösséget szeretnének maguk körül látni, elsősorban rajtuk mint vezetőkön múlik. Ha valaki kulturált formában nyilvánít véleményt, azt elfogadják, bármelyik oldallal értsen is egyet.

Sokan úgy vélték, hogy az író egy elhamarkodottan megírt vagy humorosnak szánt bejegyzés miatt került a vártnál sokkal kellemetlenebb helyzetbe és maga a kijelentése körül kialakult vita erősen túlzó. A HPH-ban több párbeszéd is lezajlott a témát illetően, ahol egyaránt megszólaltak Rowlingot védő és elítélő rajongók, valamint transzneműek is. Mint azt több hozzászóló is megjegyzi, az egy-két sértő komment ellenére (amelyek szerzőit többszöri figyelmeztetés után törölték a csoportból) a HPH közösségének sikerült olyan valódi társadalmi diskurzust kialakítani a kérdésről, ahol mindenki kifejthette álláspontját. Népszerűek lettek a témával foglalkozó, Harry Potter-es szereplőket felvonultató mémek is, melyekben Rowlingot gyakran a már említett Dolores Umbridge-ként ábrázolták, aki egyébként a Sötét Nagyurat is megelőzve a varázsvilág leggonoszabbnak tartott és legellenzesebb karaktere. A remixként is értelmezhető mémek a fordítás mechanizmusát képviselik, amely kapcsolatot teremt a populáris kultúra fikciós világa és a való világ között, éppen ezért intenzív reakciót válthatnak ki

38 Ugyan egyre több olyan elemzés is akad, amelyek szerint maguknak a Harry Potter-regényekben megjelenő, kisebbséghez tartozó karaktereknek az ábrázolása is sztereotipikus.

39 Próbáltam visszakeresni a bejegyzést, de azt időközben törölték, így az sem teljesen világos, hogy a vita mely pontján került ki. Az elkövetkező héten figyeltem, mennyivel csökken a csoport létszáma. A kilépők pontos számát azonban nem lehet nyomon követni, mivel mindig vesznek fel új tagokat is, illetve előfordul, hogy egy-egy tagot maguk az adminisztrátorok törölnek a csoportból trágár vagy személyeskedő hozzászólásai miatt. A bejegyzés megjelenésekor, június 11-én 14 455 tagot, június 20-án pedig 14 436 tagot számlált a csoport. A tanulmány készítésekor pedig már 20 378 taggal rendelkezik.

a fikciós világ iránt elkötelezett közönségből. Az ehhez hasonló közös kulturális gyakorlatok összekötő funkciókat töltenek be: erősítik a kapcsolatokat azok között, akik értik a „poént”, miközben megerősítik a közösség közös ideológia iránti elkötelezettségét.⁴⁰

Bárhogyan is gondolkodjanak Rowling kijelentéséről, annyi bizonyos, hogy a HPH-nak sikerült egy olyan kérdést napirendre tűznie, amely a Harry Potter-univerzum iránti elköteleződés nélkül valószínűleg sokak számára nem ütötte volna meg az ingerküszöböt. Ezek a diskurzusok kétségkívül edukálják is a HPH közösséget bizonyos aggasztó vagy vitatott társadalmi kérdéseket illetően, miközben a saját maguk által gyártott felhasználói tartalmak révén a fikciós világból merített erőteljes analógiákat alkalmaznak.⁴¹

Úton a részvételi politika felé

A rajongói aktivizmus a rajongók sokféle mobilizálását foglalja magában, amelyhez a részvételi kultúra megfelelő kontextust képes biztosítani. Ennek eredményeképpen a rajongók megtalálhatják a hangjukat, elsajátíthatják a médiaszövegek előállításával és terjesztésével kapcsolatos készségeket, kialakíthatják a közös referenciapontokat és jelentéseket, valamint azokat a közös gyakorlatokat, amelyeket egyre nagyobb előszeretettel alkalmaznak politikai célok érdekében is.⁴² A tanulmányban bemutatott Harry Potter rajongói közösség aktivitásának példái jól illusztrálják azokat a módokat, ahogyan a rajongók a fikciós világ elemeit is felhasználva foglalnak állást egy-egy társadalmi kérdésben.

Andrew Slack, a Harry Potter Alliance vezetője szerint a kultúránkat átható „mugli gondolkodásmód” fantáziátlan és kétdimenziós, egy olyan félelmen alapuló rendszer, amely alapvetően a „normális” vagy normálisnak tartott életre törekszik. Azért, hogy a „mugli gondolkodásmódot” kihívások elé állítsák, a HPA és részint a HPH is képes összekötni a személyes és a politikai kontextusokat hasonló módon ahhoz, ahogyan

40 Henry JENKINS – Thomas J. BILLARD – Samantha CLOSE – Yomna ELSAYED – Michelle C. FORELLE – Rogelio LOPEZ – Emilia YANG, *Participatory Politics = Keywords in Remix Studies*, szerk. Eduardo NAVAS, Owen GALLAGHER, xtine BURROUGH, Routledge, New York, 2017, 236, illetve https://ralopez.co/wp-content/uploads/2019/08/JenkinsBillardCloseElsayedForelleLopezYang_ParticipatoryPolitics_2017.pdf?fbclid=IwAR0eZIPo7PNKURwzVQ4gIh7LQoBxDvwt3rQeNLqxznOMxDRY7rVCKLuyXy8.

41 JENKINS, „*Cultural acupuncture*”. Ő a HPA-ról írja ugyanezt.

42 Uo.; *Participatory Politics*, 230.

azt a feminista és a szexuális kisebbségekhez tartozó aktivisták esetében már korábban is láthattuk. A „mugli gondolkodásmód” kifejezés természetesen leegyszerűsíti a Harry Potter-könyvekben alkalmazott sokféleség politikájának ábrázolásmódját, hiszen, mint arra a tanulmány is kitért, Rowling a varázslóvilágot is bírálja, amiért az érzéketlen a „sárvérűekkel” vagy éppen a házimanókkal szemben. A regényekben Dumbledore professzor és maga a főhős hozzáállása is jól mutatja, hogyan kell átalakítani a „tisztavérű” varázslók faji felsőbbrendűségének elgondolását a különböző emberek iránti kíváncsisággá és érdeklődéssé. Dumbledore intelmei kiindulópontot jelenthetnek a Harry Potter iránt rajongó közösségeknek akár a meglegházasság legalizálásának támogatására, mivel a sokszínűség elfogadását alapvető értéknek tekintik a Harry Potter-univerzumban.⁴³

Mind a HPA, mind a HPH nyitott mindenféle korosztály felé, ugyanakkor mindkét csoport alapvetően a fiatalok figyelmének megragadására koncentrál, elsősorban azokéra, akik a könyvekkel együtt nőttek fel. A kortárs tapasztalatok azt sugallják, hogy a fiatalokat ritkán szólítják meg a politikai folyamatok résztvevőiként, és a politikai döntések során nem konzultálnak velük sem helyi, sem állami, sem nemzeti, sem globális szinten.⁴⁴ A vizsgált rajongói közösségek azokat a kulturálisan elkötelezett fiatalokat célozzák meg, akik már maguk is létrehozhatnak és megosztanak rajongói tartalmakat, ami elősegítheti, hogy elkötelezettségüket kiterjesszék a politikára is.

A HPA vezetője által említett kulturális akupunktúra az állampolgári részvételt azáltal inspirálja, hogy a fikciós világokat a való világunk problémáira vonatkoztatja.⁴⁵ A HPH életében is gyakran megjelenő remixek kiaknázzák a rajongók fantáziájában rejlő lehetőségeket, lehetővé téve számukra, hogy alternatívákat találjanak a jelenlegi körülményekre.⁴⁶ A kisajátítás⁴⁷ és a remixelés a részvételi kultúra fontos médiumvéltésséggel összefüggő készségeivé váltak, és egyre többen használják ezeket az új kommunikációs eljárásokat arra, hogy hallassák hangjukat

43 JENKINS, „*Cultural acupuncture*”.

44 *Uo.*

45 *Uo.*

46 *Participatory Politics*, 243.

47 A kisajátítás (az angol appropriation szó megfelelője) a fiatal médiahasználóknak arra a képességére utal, hogy „már meglévő szövegek, narratívák újrafelhasználásával, remixelésével, kreatív továbbgondolásával saját látásmódjukat, értelmezéseiket megfogalmazó új, eredeti médiatartalmakat hozzanak létre.” GLÓZER Rita – TORBÓ Annamária – GEISZ Barbara, „*Young Adult*” – *rajongói tartalmak és amatőr irodalom a közösségi médiában*, Literatura 2019/1., 69.

a politikai vitákban. A remix az egyik elsődleges mechanizmus, amely révén a fiatalok át tudnak lépni a részvételi kultúrán belüli részvételtől a részvételi politikába. A Harry Potter-könyvek politikai aktorokként tekintenek a fiatalokra, és éppen ezért képesek arra ösztönözni őket, hogy megváltoztassák közvetlen környezetüket, vagy akár a körülöttük lévő világot.⁴⁸

---

48 JENKINS, „*Cultural acupuncture*”.